

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΣΑΤΣΟΥ

Η
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΤΩΝ
ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΔΙΦΡΟΣ ● 1962 ● ΑΘΗΝΑ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Η
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΤΩΝ
ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΣΤΟΥΣ ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΟΥ
ΠΟΥ ΤΩΡΑ ΕΙΝΑΙ ΣΚΟΡΠΙΣΜΕΝΟΙ
ΣΕ ΟΛΟΚΛΗΡΗ ΤΗ ΧΩΡΑ

ΑΦΙΕΡΩΝΩ

ΤΟΥΤΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

ΣΑΝ ΑΝΤΑΠΟΔΟΣΗ

ΓΙΑ ΤΗ ΝΕΑΝΙΚΗ ΘΕΡΜΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΓΑΠΗ

ΜΕ ΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΜΕ ΕΜΨΥΧΩΝΑΝΕ

ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΠΟΥ ΤΟΥΣ ΔΙΔΑΣΚΑ

ΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΓΟΝΩΝ ΤΟΥΣ

Κ. Τ.

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Τὸ πρῶτο μέρος τοῦτου τοῦ βιβλίου, πὸν περιλάμβανε καὶ ὀλόκληρο σχεδὸν τὸν Πλάτωνα, δημοσιεύθηκε τὸ 1938 σὰν ἀπόδοση μιᾶς σειρᾶς πανεπιστημιακῶν μου παραδόσεων. Κυκλοφοροῦσε ὡς «πρῶτο τεῦχος», καὶ ἐπρόκειτο σὲ λίγο καιρὸ νὰ δημοσιευθῇ καὶ τὸ δεύτερο πὸν θὰ ἐκάλυπτε τὴν περίοδο ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὡς τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους. Στὸ πρῶτο αὐτὸ τεῦχος εἶχα προτάξει τὶς ἀκόλουθες γραμμὲς ὡς πρόλογο.

«Σὰν πανεπιστημιακὲς παραδόσεις τούτες οἱ σελίδες οὔτε πρωτότυπες στὸ περιεχόμενό τους φιλοδοξοῦν νὰ εἶναι, οὔτε νὰ ἐξαντλοῦν ἐπιστημονικὰ τὰ θέματά τους. Ἀποτελοῦν μιάν, ὅσο μπόρῃσα, ἀπλή, εὐκόλη στὴν ἀφομοίωση, ἀποδοτικὴ, τοῦ γενικώτερου πνεύματος περισσότερο παρὰ τῆς λεπτομέρειας, ἐποπτεία τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν τῶν ἀρχαίων γιὰ τὴν κοινωνία, τὴν πολιτεία καὶ τὸ δίκαιο. Σ' αὐτὴν πάντα ἡ ἱστορικὴ τοποθέτηση καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῶν γενικῶν φιλοσοφικῶν ἀρχῶν θὰ παίρνουν ἀναγκαστικὰ μιάν εὐρύχωρη θέση. Μὲ τὴν ἀνυπαρξία τῆς στοιχειωδέστερης φιλοσοφικῆς προπαίδειας, πὸν χαρακτηρίζει τοὺς ἀπόφοιτους τῶν γυμνασίων μας, κάθε ἄλλη ἀνάπτυξη, πὸν θὰ ξεκινοῦσε ἀμέσως ἀπὸ εἰδικὰ φιλοσοφικὰ θέματα, θὰ ἔμενε ἀκατανόητη στὴν οὐσία της. Γιατὶ ὅλα τὰ εἰδικὰ τοῦτα θέματα ἀποκτοῦν οὐσία φιλοσοφικὴ, μόνον ἅμα τὰ συνδέσωμε μὲ τὶς βασικὲς ἀρχὲς τοῦ συστήματος ἀπ' ὅπου ἐκπηγάζουν. Αὐτὲς τὶς ἀρχὲς πρέπει γι' αὐτὸ τὸ λόγο νὰ τὶς ξέρωμε. Ἀλλὰ καὶ γιὰ κάποιον ἄλλο λόγο, ἴσως τὸ σπουδαιότερο. Μονάχα σ' αὐτὲς στηριγμένοι μποροῦμε νὰ φωτίσωμε τὴν ἱστορία μὲ τὸ πρεπούμενο φιλοσοφικὸ ἦθος, πὸν παράλληλα μὲ τὴν φιλοσοφικὴ γνῶση καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὴν, πρέπει νὰ εἶναι τὸ μέλημα κάθε φιλοσοφικῆς διδασκαλίας.

Τὸ κείμενο τοῦ βιβλίου τοῦτου σχηματίσθηκε μὲ βάση τὶς λε-

πτομερέστατες σημειώσεις, πού είχα συντάξει για τὰ μαθήματά μου. Ὑπῆρχαν πολλές διατυπώσεις για τὴν ἴδια σκέψη καὶ ποικίλες κατατάξεις καὶ μερικές διαφορές ἀποχρώσεων στὴν οὐσία, κατὰ τὴ χρονιά πού δίδασκα. Ἐμεναν ἀκόμη καὶ πολλὰ κενά, πού συμπλήρωνε μόνον ὁ προφορικός λόγος. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὅλικὸ για νὰ σχηματισθῆ ἓν α κείμενο, ἔπρεπε καὶ συνθέσεις καὶ συμπληρώσεις νὰ γίνουν. Γι' αὐτὲς ὄλες, ἀκόμα καὶ για ὄλη τὴν τεχνικὴ φροντίδα τῆς ἐκτύπωσης, παραστάτη καὶ συνεργάτη μου εἶχα τὸ μαθητὴ μου καὶ φίλο μου κ. Κ. Δεσποτόπουλο, πού ἔχοντας παρακολουθήσει ἐπανειλημμένα καὶ αὐτὴ τὴ σειρά τῶν παραδόσεων, καθὼς καὶ κάθε ἄλλη ἐπιστημονικὴ μου ἐργασία, εἶταν, χάρις στὴν ἰδιαίτερη φιλοσοφικὴ του ἐπίδοση, ὁ πιὸ κατάλληλος για μιὰ τέτοια λεπτὴ, κοπιαστικὴ καὶ ἴσως ἀχάριστη ἐργασία, πού ἐπέτρεπε νὰ ἀποδοθῆ κατὰ τὸν καλλίτερο τρόπο ἢ προφορικὴ μου διδασκαλία.

Στὴν ἀπόδοση αὐτὴ δὲν ἄλλαξα τὸν τόνο τοῦ προφορικοῦ λόγου πού ἔχει κάθε διδασκαλία. Ἄν τὸ ἔκανα, θὰ ἔχανε ἢ ἔκθεση κάποια ζωντάνια, πού ἴσως τώρα νὰ ἔχη.

Ἡ προσπάθειά μου νὰ εἶμαι ἀπλὸς καὶ προσιτὸς σὲ ἀρχαίους δὲν μὲ πῆγε ποτὲ πέρα ἀπὸ τὸ ἕριο, ὅπου ἡ ἀπλότητα καὶ ἡ σαφήνεια κερδίζονται μὲ τὴ θυσία τῆς οὐσιαστικῆς προβληματικῆς, μὲ τὸ ρηχὸ καὶ ψευτισμένον ἀντίκρουσμα νοημάτων, πού ἀπὸ τὴ φύση τους ζητοῦν κόπο καὶ ὑπομονὴ για τὴν κατανόησή τους. Ἡ φιλοσοφία τέτοια εἶναι δυσπρόσιτη, ἀνηφορικὴ. Καὶ ἡ φιλοσοφία πρέπει νὰ μείνῃ φιλοσοφία. Ὅποιος δὲν μπορεῖ νὰ τὴ νοιώσῃ στὴν οὐσία της, ἄς τὴν παρατήσῃ γι' ἄλλους.

Οἱ παραδόσεις αὐτὲς εἶναι γραμμένες στὴ δημοτικὴ. Στὴν ἴδια γλῶσσα διδάχτηκαν. Θαρρῶ, πὼς εἶμαι αὐτὴ τὴ στιγμή ὁ μόνος πού διδάσκει στὸ Πανεπιστήμιό μας σὲ δημοτικὴ. Πολλοὶ συνάδελφοί μου θὰ παραξενευθοῦν γι' αὐτό. Ἐγὼ εἶμαι ὑπερήφανος γι' αὐτὴ μου τὴ μικρὴ συμβολὴ στὸν ἀγῶνα τοῦ δημοτικισμοῦ».

Ἡ ἐλπίδα μου ὅτι τὸ δεύτερο τεῦχος θὰ μπορούσε νὰ γραφῆ καὶ νὰ κυκλοφορήσῃ ὡς τὸ τέλος τοῦ 1940 ματαιώθηκε. Οἱ ἐθνικὲς συμφορὲς ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ οἱ ποικίλες προσωπικὲς μου περιπέτειες ἀπὸ τὴν ἄλλη, μὲ ἐμπόδισαν νὰ ὀλοκληρώσω αὐτὴ τὴν ἐργασία. Μόνον ἓνα τμῆμα τοῦ Ἀριστοτέλη κατῶρθωσα νὰ δημοσιεύσω, ὡς ξεχωριστὴ μελέτη, στὸ «Ἀρχεῖον Φιλοσοφίας καὶ Θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν» (ΙΑ' σελ. 109 - 175).

Ἡ κοινωνικὴ φιλοσοφία ὁμῶς τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων, ὑπὸ τὴ

μορφή μάλιστα πού τήν παρουσιάζω σέ τοῦτο τὸ μελέτημα, θεωρῶ ὅτι εἶναι ἓνα χρησιμώτατο, γιά νά μὴν πᾶ ἀναγκαῖο, βιβλίο γιά τήν δλοκλήρωση τῆς μορφώσεως τοῦ νέου Ἑλληνα καὶ εἰδικώτερα γιά τήν πολιτική του διαπαιδαγώγηση. Καὶ γι' αὐτὸ αἰσθάνθηκα χρέος μου, μόλις οἱ περιστάσεις μοῦ τὸ ἐπιτρέψανε, νά ξαναγυρῶ σ' αὐτὴ τὴ συγγραφή καὶ νά τήν δλοκληρώσω, ὥστε νά ἔχουν οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες ἓνα βιβλίο μέσα στὸ ὁποῖο θὰ μπορέσουν νά βροῦν, συνοπτικὰ ἐκτεθειμένα, τήν πολιτικὴ φιλοσοφία τῶν προγόνων τους, πού ἀπὸ κανένα λαὸ ποτὲ δὲν ξεπεράσθηκε.

Τὴν ὥρα πού δίνω στὴ δημοσιότητα δλοκλήρη πιά τὴ μελέτη μου, ἡ σκέψη μου πηγαίνει χρόνια πίσω, στοὺς χιλιάδες φοιτητὲς πού μὲ τὸ ζῶηρό ἐνδιαφέρον τους γιά τὰ θέματα αὐτὰ καὶ τὸν ἐνθουσιασμό τους, ἐθέρμαναν τὸ ζῆλο ἑνὸς νέου τότε καθηγητῆ καὶ δημιουργῶσαν ἔκτοτε μαζί του ἀρρηκτοὺς πνευματικοὺς δεσμούς. Τὸ δλοκληρωμένο πιά τοῦτο βιβλίο ἄς θεωρηθῆ ἀπὸ αὐτοὺς, σὰν ἓνα φιλικὸ μῆνυμα πού ἐπιβεβαιώνει τὸ ἀσφαλὲς τῶν λόγων πού τότε ἀκούσατε. Γιατὶ τίποτε οὐσιαστικὸ δὲν ἔχω νά ἀλλάξω ἀπὸ ὅσα τότε ἐνωτίσθηκαν. Ἀπεναντίας ὅλα τὰ τραγικὰ γεγονότα πού μεσολάβησαν στὸν τόπο μας καὶ σέ ὅλη τὴν οἰκουμένη, ἀποτελοῦν τὴν καλλίτερη ἀπόδειξη πὼς ἡ πρωταρχία τοῦ λόγου, τοῦ λόγου ὅπως τὸν συνέλαβαν οἱ πιδὸ μεγάλοι μεταξὺ τῶν ἀρχαίων καὶ τὸ πολιτικὸ ἦθος, ὅπως αὐτοὶ τὸ ὄρισαν γιά τοὺς αἰῶνες, μένουν τὰ μοναδικά, τὰ τελευταῖα ἐρεῖσματα καὶ τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, μέσα στὴ δίνη τῆς πολυκύμαντης ἐποχῆς μας.

Κ. Τ.

Σ. Σ. Θὰ τὸ θεωροῦσα παράλειψη ἂν δὲν ἐξέφραζα τὶς εὐχαριστίες μου στὸν κ. Λουκᾶ Λιναρᾶ πού μοῦ συμπαραστάθηκε κατὰ τὴν ἐκτύπωση αὐτοῦ τοῦ βιβλίου καὶ στὸν ἐκδότη κ. Γιάννη Γουδέλη γιά τὴν ἄοκνη προσπάθειά του νά τὸ ἐμφανίσῃ ὅσο ἦταν δυνατὸν καλλίτερα.